

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УСПІХУ ТА УНИКНЕННЮ НЕВДАЧІ

Стаття присвячена вивченню актуальної для сучасної психології проблемі гендерних особливостей мотивації. У статті представлені результати дослідження гендерних особливостей мотивації до успіху та уникненню невдач серед сучасних студентів. Аналіз результатів дослідження показав відсутність значущих відмінностей між юнаками та дівчатами на рівні мотивації до успіху та до уникнення невдач. Причому, і у юнаків, і у дівчат вище рівень мотивації до успіху, ніж до уникнення невдач, що суперечить традиційним гендерним стереотипам у цій сфері.

Ключові слова: мотивація до успіху, мотивація до уникнення невдач, гендерні особливості особистості, гендерні стереотипи.

Н.В. Назаренко

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ К УСПЕХУ И ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ

Статья посвящена изучению актуальной для современной психологии проблеме гендерных особенностей мотивации. В статье представлены результаты исследования гендерных особенностей мотивации к успеху и избеганию неудач среди современных студентов. Анализ результатов исследования показал отсутствие значимых различий между юношами и девушками в уровне мотивации к успеху и к избеганию неудач. Причем, и у юношей, и у девушек выше уровень мотивации к успеху, чем к избеганию неудач, что противоречит традиционным гендерным стереотипам в этой сфере.

Ключевые слова: мотивация к успеху, мотивация к избеганию неудач, гендерные особенности личности, гендерные стереотипы.

N.V. Nazarenko

GENDER PECULIARITIES OF MOTIVATION TO ACHIEVE SUCCESS AND AVOID FAILURE AMONG STUDENTS

The article is dedicated to the study of gender-related peculiarities of motivation which is a relevant issue in modern psychology. The article represents research results among students on gender peculiarities of motivation to achieve success and avoid failure. The analysis of the presented research results shows no significant differences between young males and females as to the level of motivation to achieve success and avoid failure. Moreover, both young males and females showed higher level of motivation to achieve success than avoid failure which contradicts traditional gender stereotypes in this area.

Key words: motivation to success, motivation to avoid failure, gender-related peculiarities of motivation, gender stereotypes.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, що досі проходить процес становлення у нашій країні, важливу роль грає проблема мотивації персоналу до ефективної професійної діяльності.

І.В. Головнєва вважає, що багато українських чоловіків та жінок при переході до ринкової економіки зіткнулися з цілою низкою внутрішньо особистісних та соціально-психологічних проблем [4, с. 57].

По-перше, гостро постало питання про конкурентоспроможність кожного на ринку праці. Бути конкурентоспроможним – це означає не тільки володіти певним набором актуальних знань, умінь та навичок, але ще й низкою особистісних якостей, що лежать в основі можливості реалізувати себе в конкурентному середовищі. А гендерні стереотипи в професійній сфері досить міцно увійшли в свідомість багатьох роботодавців, і оцінка конкурентних можливостей жінок найчастіше відбувається не на реальній основі, а на установках, багато з яких вже віджили себе. Наприклад: «чоловіки орієнтовані на досягнення успіху, а жінки – на уникнення невдач»; «для чоловіків робота – головне, а на жінок розраховувати важко, вони через родину в будь-який момент можуть залишити роботу» і тому подібне.

По-друге, світова економіка та наша, зокрема, має гостру потребу у лідерах, кар'єрно-зорієнтованих співробітників з високим потенціалом до зростання, самовдосконалення та розвитку. Проведення досліджень з різних аспектів мотивації актуально з теоретичної точки зору і при цьому, їхні результати активно впроваджуються у практику. Говорячи про дослідження гендерних особливостей мотивації, слід відзначити їх особливу актуальність з теоретичної точки зору, оскільки гендерний аспект в мотивації особистості не досить вивчений у вітчизняній психології.

Аналіз наукових робіт. Вивченням проблем мотивації займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених, що працювали у різних галузях психології, менеджменті та соціології. Серед цілого ряду великих і зарубіжних вчених, які внесли великий вклад у розвиток теорії мотивації, можна виділити К. Левіна, А. Маслоу, Е. Фрома, Г. Олпорта, К. Роджерса, У. Макдаугалла,

Д. МакКлелланда, Г. Мюррея, К. Гольдштейна, Дж. Аткінсона, Х. Хекхаузена, Г. Холла, Ф. Герцберга, В. Врума, Є.П. Ільїна, О.М. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, Б.Г. Ананьєва, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе, Л.І. Божович, Л.А. Верещагіна, И.М. Кареліну, Е.В. Сидоренко, С.В. Іванову та інших.

В останнє десятиліття сформувався окремий підхід до вивчення мотивації - гендерний. Повно й докладно цей аспект вивчення мотивації розглянув Е. П. Ільїн у своїй роботі «Диференційна психофізіологія чоловіка і жінки» [5, с. 106]. Розглядаючи проблеми мотивації персоналу, він поділяв її на два типи: зовнішньо організовану і внутрішньо організовану. Під зовнішньо організованою мотивацією він розумів такий процес формування людиною мотиву, який відбувається під значним впливом ззовні (коли інші люди віддають накази, розпорядження, поради). Внутрішньо організована мотивація – це процес формування мотиву, при якому людина виходить з наявної потреби, без стороннього втручання у вибір цілі і способів її досягнення. Однак, як зазначав Е. П. Ільїн, на формування мотивації людини великий вплив мають гендерні стереотипи, які склалися в нашому суспільстві. Подібні стереотипи і вплинули на процес формування мотивації чоловіків та жінок до досягнення успіху.

Статеворольові стереотипи, як показують численні дослідження, присутні у багатьох сферах діяльності. І. Броверман з колегами вивчив опис чоловіків і жінок, надані клінічними практиками, психіатрами та соціальними працівниками. Виявилася спільна для них установка стосовно того, що компетентність більше притаманна чоловікові, ніж жінці. Жінки ж характеризувалися як більш слухняні, менш об'єктивні і схильні до зовнішнього впливу, менш агресивні і змагальні, легко дратуються по незначних приводах. Дж. Мак-Кі та А. Шеріффс прийшли до висновку, що типово чоловічий образ – це набір рис, пов'язаний з соціально необмеженим стилем поведінки, компетенцією і раціональними здібностями, активністю та ефективністю. Типово жіночий образ, навпаки, включає соціальні та комунікативні уміння, теплоту й емоційну підтримку. Загалом, чоловікам приписується більше позитивних якостей, ніж жінкам. При цьому автори вважають, що надмірна акцентуація як типово маскуліних, так і типово фемініних

рис набуває вже негативного оцінюючого забарвлення: типово негативними якостями чоловіка визнаються грубість, авторитаризм, зайвий раціоналізм тощо, жінок – формалізм, пасивність, зайва емоційність і т.п. [5, с. 39].

Сформувалася думка, що чоловіки більш схильні до першості, переваги, тому мотивація досягнення успіху у чоловіків набагато вища, ніж у жінок. У роботі «Жіноча психологія» К. Хорні вказує на те, що для юнаків домінуючим типом мотивації вважається «орієнтація на успіх», у дівчат ж домінує мотивація на «уникнення невдачі» [9].

Однак пізніші дослідження показують інші результати. Так, наприклад, у дослідженні М.Л. Кубишкіної, не були виявлені відмінності між юнаками та дівчатами у розподілі мотиваційних тенденцій таких як уникнення невдачі, прагнення до визнання та суперництва. Були також виявлені вікові особливості мотиву соціального успіху: у дівчат надія на соціальний успіх має перевагу над мотивом уникнення невдачі, у дорослих ж жінок виявлена перевага мотиву уникнення невдачі над надією на соціальний успіх. Крім того, жінки менш схильні до суперництва, і більш схильні уникати невдачі, ніж чоловіки. М.Л. Кубишкіна припустила, що дівчата не менше, ніж юнаки, націлені на соціальну активність і також ставлять перед собою завдання соціальної самореалізації. Дівчата так само, як і юнаки, прагнуть до визнання та ділового успіху. Різниця ж в мотивації дівчат і старших жінок, з одного боку, пояснюється відмінностями у соціальному досвіді, а з іншого – трансформацією соціальних впливів, що формують образ успішної жінки на протигагу традиційному образу «радянської жінки», де більш значимою інтегральною характеристикою була відповідність стандарту «робітниці», «селянки», члена трудового колективу, однією з багатьох – сумлінної та скромної [3]. Розбіжність результатів дослідження М.Л. Кубишкіної та багатьох інших сучасних дослідників, що займаються вивченням гендерних особливостей, з даними К. Хорні пов'язана з низкою факторів – з тимчасовим розривом, соціальними та культурними відмінностями досліджуваних респондентів.

Є.П. Ільїн виділяє три точки зору на прояв мотиву досягнень у чоловіків і жінок:

1. Жінки інакше мотивовані на досягнення, ніж чоловіки (у жінок вища мотивація досягнення результату, у чоловіків – мотивація вдосконалення і змагання).

2. Чоловіки і жінки мотивовані різними потребами: для жінок потреба в емоційному прийнятті важливіша, ніж потреба в досягненнях.

3. Чоловіки і жінки мають мотив досягнень в рівній мірі, але реалізують його в різних видах діяльності [4, с. 106].

Н.П. Лукашевич зазначає, що успіх залежить від психології конкретної людини, від його системи цінностей, від ступеня його радощів і страхів. При цьому система цінностей кожної людини може з часом зазнавати зміни [7].

Це припущення проілюстровано результатами дослідження, проведеного Лабораторією проблем вищої школи ХГУ «НУА» у 2003 році серед студентів у віці від 17 до 22 років [3]. В результаті цього дослідження, була складена ієрархія життєвих цінностей юнаків та дівчат. Перша трійка цінностей (наявність хороших і вірних друзів, здоров'я та кохання) у юнаків і дівчат практично збігалися. Далі було виявлено досить симптоматичну розбіжність у рангах цінностей серед представників різних статей. Причому ряд розбіжностей підтримує традиційні моделі маскулінності і фемінності, а ряд – вступає в протиріччя. Отримані дані, на перший погляд підтверджують позицію про більшу орієнтованість чоловіків на роботу, досягнення успіху, самореалізацію. У протиріччя ж з рольовою моделлю поведінки «типовою феміни» вступають більш низький (у порівнянні з юнаками) статус щасливого сімейного життя і більш високої кар'єри, службового професійного зростання.

Стереотипи, що відносяться до розподілу гендерних ролей між чоловіками та жінками (і властиве цим розподілам розуміння того, хто більше повинен прагнути до успіху – чоловіки чи жінки), починають формуватися з раннього віку, і активно проявляються у студентські роки, коли у молодих людей проходить процес професійного становлення.

Проведено безліч наукових досліджень, що вивчають мотивацію до успіху серед молоді. Так, зокрема, проведене Б.Б. Шаповаловим дослідження, було спрямовано на вивчення формування мотивації досягнення успіху серед спортивно обдарованої молоді, де були виявлені та визначені психолого-педагогічні умови розвитку мотивації досягнення успіху серед цієї групи молоді. Також, було проведене дослідження В.М. Тимошенко, в якому були вивчені психологічні особливості мотивації досягнення майбутніх вчителів при вивченні іноземної мови та пошуку шляхів та умов її формування. Результати таких досліджень дозволили виявити основні фактори, умови, психологічні особливості особистості, які рухають молодими людьми при досягненні успіху.

Однак, гендерний аспект у вивченні мотивації досягнення успіху не був достатньо вивчений і висвітлений у вітчизняних психологічних дослідженнях.

Мета і результати дослідження. Метою нашого пілотажного дослідження стало виявлення гендерних відмінностей щодо мотивації досягнення успіху і уникнення невдач у студентів. У дослідженні взяли участь 40 студентів віком 20-22 роки (18 жінок і 22 чоловіки). Для проведення дослідження були використані наступні методики: 1) методика Т. Елерса – діагностика особистості на мотивацію до уникнення невдач; 2) методика Т. Елерса – діагностика особистості на мотивацію до успіху [8]. Дані методики виявляють ступінь відображення мотивації за чотирма рівнями – низький, середній, високий, дуже високий. Відповідно, чим вище виявлений рівень, тим сильніше виявляється мотивація людини до досягнення успіху, або ж до уникнення невдачі.

Отримані в дослідженні результати представлені на мал.1-5.

Як ми бачимо, найбільш характерними для юнаків виявилися високий і середній рівні мотивації до уникнення невдачі, при цьому низький рівень у них відсутній. Результати групи дівчат значно різномірні: низький рівень до уникнення невдачі у них незначний, при цьому, інші рівні практично пропорційно представлені в досліджуваній групі (29% -26% - 29%).

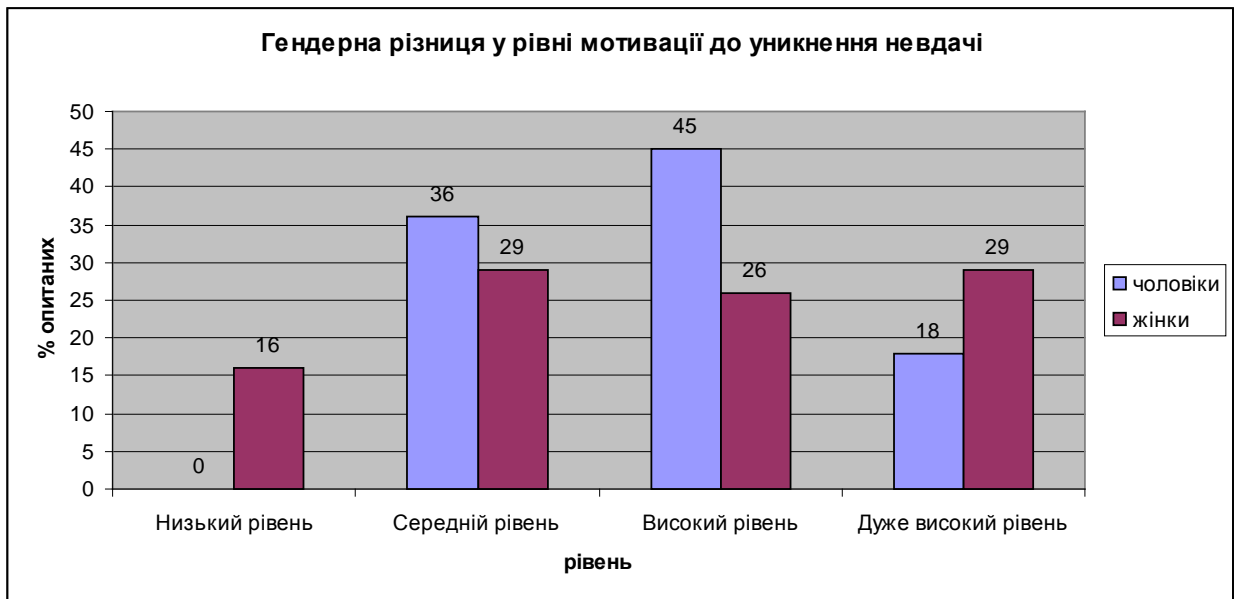

Рис. 1. Гендерна різниця у рівні мотивації до уникнення невдачі.

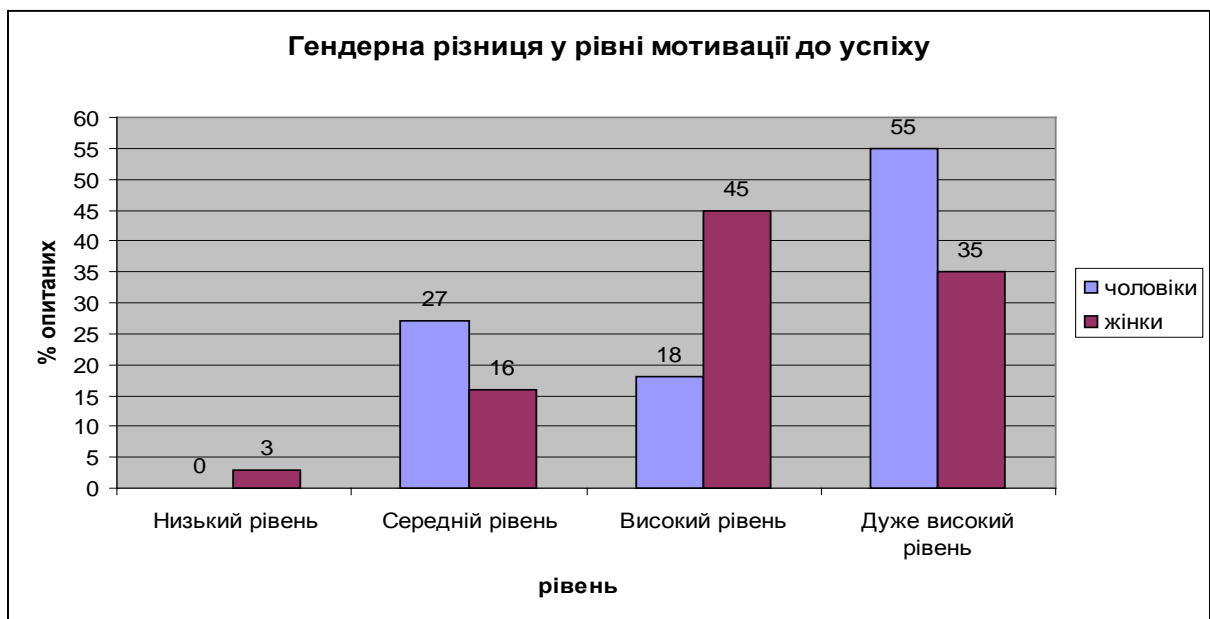

Рис. 2. Гендерна різниця у рівні мотивації до успіху.

Аналізуючи отримані результати за методикою Т. Елерса «Діагностика особистості на мотивацію до успіху», можна побачити, що в групі юнаків переважає занадто високий рівень мотивації до успіху (55%), у порівнянні з жінками (35%). У дівчат-студенток, що брали участь в дослідженні, переважає високий рівень мотивації до успіху – 45%. Найменше в обох групах представлений низький і середній рівень мотивації до досягнення успіху.

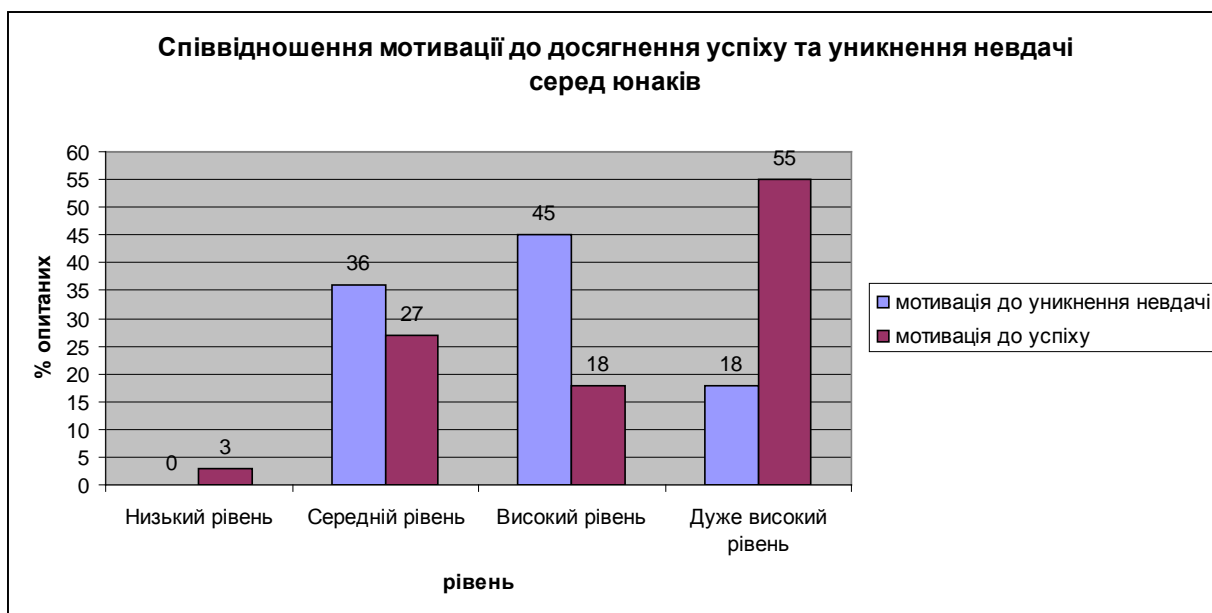

Рис. 3. Співвідношення мотивації до досягнення успіху та уникнення невдачі серед юнаків.

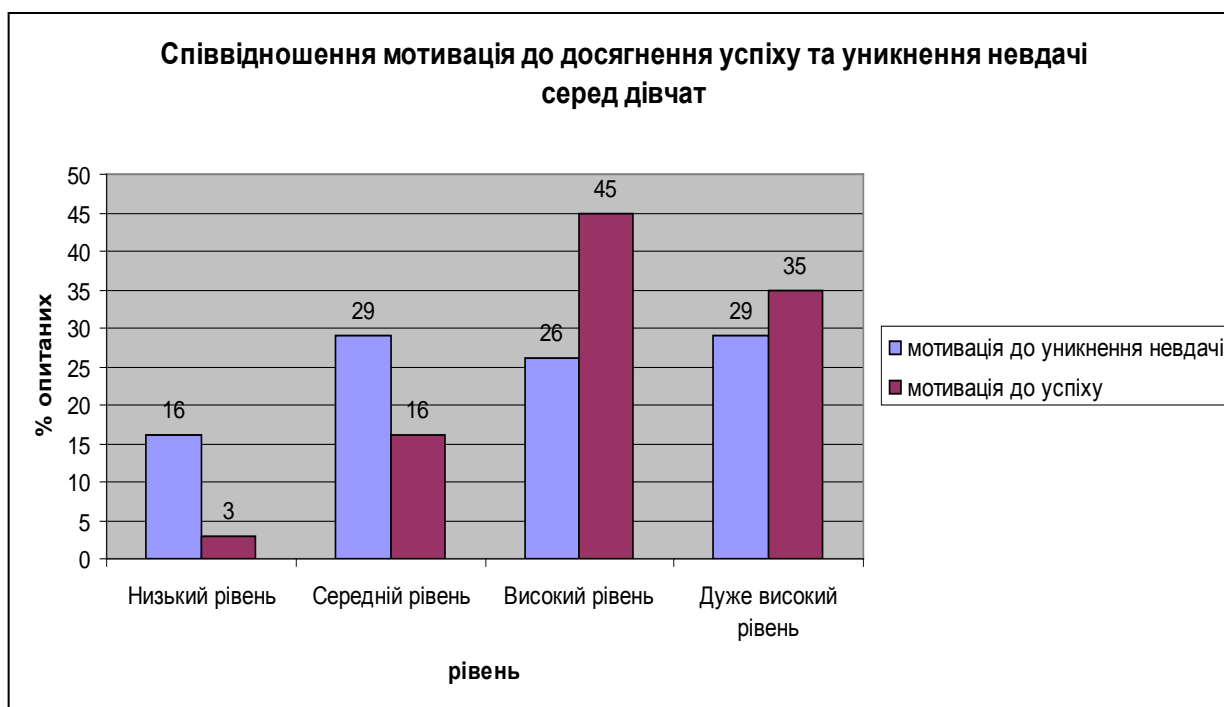

Рис. 4. Співвідношення мотивації до досягнення успіху та уникнення невдачі серед дівчат.

Аналіз результатів показує, що у чоловіків переважає, більшою мірою, мотивація до успіху (55%), ніж мотивація до уникнення невдачі (18%) (за «дуже високому рівню»). Стосовно високого рівня прояву цих видів мотивації ситуація

зворотна. Мотивація до уникнення невдачі превалює над мотивацією до успіху. У дівчат (див. мал. 4), ми бачимо дещо іншу картину, ніж у хлопців. По-перше, у групі дівчат і по мотивації до успіху, і по мотивації до уникнення невдачі виявлено низький рівень прояву цих мотивів (у юнаків він відсутній). «Дуже високий рівень» і в тому, і в іншому вигляді мотивації у дівчат має значно менший розрив, ніж у хлопців.

У середньому, як по групі юнаків, так і по групі дівчат було виявлено «середній рівень» мотивації до уникнення невдачі і високий рівень мотивації до успіху (див. мал.5).

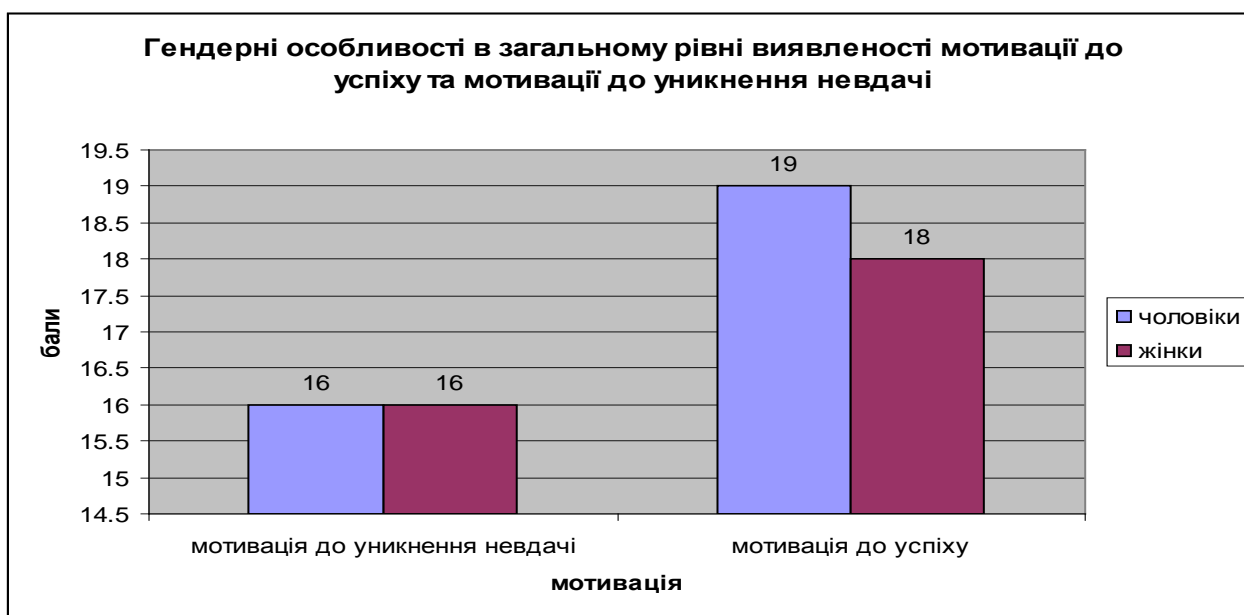

Рис. 5. Гендерні особливості в загальному рівні прояву мотивації до успіху та мотивації до уникнення невдачі.

Так як дослідження мало пілотажний характер, то ми можемо говорити про тенденції, які дозволило виявити наше дослідження.

Висновки. Ми можемо відзначити, що потреба в досягненні успіху серед студентів є очікуваною, оскільки багато студентів, в силу свого віку, не знаючи про всі реалії «дорослого життя», готові до максимально високих цілей, підкорення будь-яких горизонтів. Але паралельно з цим, існують певні побоювання, зумовлені соціальним середовищем, в якому знаходиться сучасний український студент; негативним досвідом батьків, знайомих; нестабільною

економічною ситуацією в країні (яка дає багатьом всі передумови побоюватися негативних результатів діяльності) і т.і.

Результати дослідження свідчать про те, що не існує великого розриву між рівнями мотивації до досягнення успіху і уникнення невдачі між юнаками та дівчатами. Подібні результати були виявлені в дослідженні М.Л. Кубишкіної. Вона висловила припущення, що дівчата не менше, ніж юнаки, націлені на соціальну активність і також ставлять перед собою завдання соціальної самореалізації. Дівчата так само, як і юнаки, прагнуть до визнання та ділового успіху [3]. У дослідженнях І.В. Головної також були виявлені подібні тенденції, що демонструють процес зближення з цілого ряду показників психологічних характеристик чоловіків і жінок.

Таким чином, можна припустити, що гендерні стереотипи, що існують в суспільній свідомості у сучасному суспільстві, втрачають свою чітку зумовленість. Нові економічні умови диктують свої вимоги: зараз потрібна активна життєва позиція, впевненість в собі, здатність ставити високі цілі і успішно досягати їх. Багато організацій хочуть бачити у себе працівників, які не бояться труднощів і невдач, готових досягати більших результатів, тим самим приносячи великий прибуток підприємству. Проаналізувавши сайти з працевлаштування, можна помітити, що більшість підприємств, підбираючи собі персонал, не висувають вимог до статевої приналежності кандидата. Тим не менш, існує прихована дискримінація за статтю, в основі якої лежать гендерні стереотипи. Організації в пошуках амбітних, креативних працівників, здатних самостійно розробляти нові напрямки, орієнтуються, переважно, на чоловіків. Результати нашого ж дослідження показують, що і серед дівчат є досить великий відсоток тих, хто демонструє високий рівень мотивації до успіху.

Список літератури

1. Варданян И.С. Новые тенденции в мотивации персонала / Управление персоналом. – 2005. – № 9 / 10. – С. 93-95.

2. Варданян И.С. Исследование системы управления мотивацией персонала / Управление персоналом. – 2005. – № 15. – С. 58-62.
3. Головнева И.В. Гендерная идентичность: тенденции изменений: Монография. – Харьков.: Изд-во НУА, 2006. – 312 с.
4. Головнюва І.В. Психологічні проблеми переходу до ринкової економіки: гендерний аспект // Г-34 Гендерна політика міст: історія і сучасність / Матеріали науково-практичної конференції (Академія міського господарства, Харків, 18 грудня 2003 року): Наук. Зб. – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – 304 с.
5. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
7. Лукашевич Н.П. Самоменеджмент: как достигнуть успеха в деловой карьере. – Харьков: Око, 1998. – 178 с.
8. Разумникова О.М. Взаимодействие гендерных стереотипов и жизненных ценностей как факторов выбора профессии / Вопросы психологии. – 2004. – № 4. – С. 76-83.
9. Практическая психодиагностика: методики и тесты // Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
10. Хорни К. Женская психология. – СПб., Вост.-Европ. ин-т психоанализа, 1993. – 222 с.